

Plan van Aanpak ontzamelen van een collectie

met de LAMO én in de geest van het Verdrag van Faro.

Aanleiding

Op 30 september 2022 besloot de gemeenteraad van Zoetermeer voor het stopzetten van de volledige subsidie aan de Stichting Museum De Voorde (MDV). Dit besluit leidde tot het wegvallen van het leeuwendeel van de inkomsten ten behoeve van het voeren van de bedrijfsvoering van het museum. De Raad van Toezicht heeft op advies van de directie onlangs geconcludeerd dat er nu helaas onvoldoende menskracht en middelen zijn om in de toekomst voor de collectie van Museum De Voorde te kunnen blijven zorgen. Er wordt binnen de stichting geen mogelijkheid gezien om de Zoetermeerse collectie voor latere generaties te beheren en te behouden. Het stichtingsbestuur neemt daarom met dit Plan van Aanpak de verantwoordelijkheid tot het professioneel overdragen van de volledige collectie, in eigendom van het museum, inclusief vakbibliotheek en collectieadministratie, aan nieuwe eigenaren.

Dit Plan van Aanpak beschrijft het proces van ontzamelen van de gehele collectie van Museum De Voorde. Voorafgaand aan het schrijven van dit plan is de nodige vakliteratuur bestudeerd en er zijn vele intensieve gesprekken gevoerd met musea en instellingen die een vergelijkbaar proces hebben uitgevoerd.

Museum De Voorde is een geregistreerd museum dat volgens norm 9 Verantwoord afstoten (*Museumnorm 2020*, Museumvereniging) geacht wordt bij het overdragen van collecties de *Leidraad Afstoten Museale Objecten* voor geregistreerde musea (LAMO 2023) te volgen. In aanvulling op de LAMO kiest MDV ervoor om te handelen in de geest van het Verdrag van Faro. Dat wil zeggen dat het publiek betrokken wordt in het ontzamelproces. De LAMO stelt dat een museum zorgvuldig en transparant dient te handelen bij ontzamelen, MDV voegt aan deze opsomming participatief handelen toe. De inwoners van Zoetermeer hebben voor een groot gedeelte bijgedragen aan de groei en zichtbaarheid van de collectie. Zij kenden lokale waarde en betekenis toe aan de objecten. Daarom vindt MDV het belangrijk om hen te betrekken bij het waarderen van de collectie en krijgen zij ook een stem in het gunningsproces van de herplaatsing of herbestemming. Dit is des te belangrijker in het licht dat Zoetermeer geen ander geregistreerd museum heeft en lokaal relevante objecten Zoetermeer zouden kunnen verlaten.

In de komende paragrafen wordt het proces ontzamelen met de LAMO en in de geest van Faro beschreven. Naast de museale collectie heeft het museum echter ook (langdurige) bruiklenen in beheer, een voor educatieve doeleinden hands-on collectie en diverse 'props' voor tentoonstellingsbouw. Deze objecten vallen buiten de LAMO-procedure, maar zullen in dit Plan van Aanpak wel meegenomen worden. Kortom, MDV beoogt alle objecten over te dragen aan de meest geschikte nieuwe- of rechtmatige eigenaren. Nadat dit Plan van Aanpak is uitgevoerd zal de Stichting Museum De Voorde ophouden te bestaan.

Hans van de Bunte

Directeur-bestuurder a.i.
September 2023

Doelstellingen

Het hoofddoel van het project is het zorgvuldig en transparant ontzamen van de gehele collectie van MDV. Dat betekent het overdragen van ca. 5.000 objecten aan nieuwe eigenaren.¹ Dit kan museale herplaatsing betreffen of particuliere herbestemming. In het uiterste geval wordt vernietiging niet uitgesloten. De doelstelling is om op 30 juni 2024 (zie bijlage voor de projectplanning van het gehele traject) alle museale objecten, bruiklenen en 'props' overgedragen te hebben aan de rechtmatige (met betrekking tot de bruiklenen) en nieuwe eigenaren en/of in het uiterste geval vernietigd te hebben. Het depot wordt dan leeg opgeleverd.

Museum De Voorde heeft als tweede doelstelling om het publiek te betrekken in het proces van ontzamen. Participatie is belangrijk, want het zijn de inwoners van Zoetermeer en lokale bedrijven die de afgelopen 30 jaar voor een groot deel hebben bijgedragen aan de groei van de collectie. Enerzijds faciliteert MDV het rouwproces voor stakeholders die binding hadden met het museum. Anderzijds maakt het stakeholders ergoed bewuster. Dit doel is geslaagd als Museum De Voorde een afspiegeling van de stad Zoetermeer gedurende het traject op verschillende momenten weet te bereiken en wanneer keuzes in co-waarderen en co-gunnen mede tot stand zijn gekomen met inbreng van het lokale publiek. En wanneer er binnen de erfgoedsector en op nationaal niveau voldoende gesprek is gevoerd en bewustzijn is gecreëerd over het beheren en ontsluiten van New Town collecties en verhalen.

Het derde doel dat Museum De Voorde met dit project heeft is het bijdragen aan kennisuitwisseling over ontzamen. Het dient als een pilotproject voor participatie bij ontzamen. Is de LAMO toereikend voor 1. Participatieve trajecten, met name in de fase van co-gunnen, en 2. Voor kleine streekgebonden musea met collecties die uit elkaar (dreigen te) vallen na noodgedwongen sluiting en waarvan niet vanzelfsprekend is dat het erfgoed binnen de regio herplaatst kan worden? Of dient er een toolkit voor participatief ontzamen ontwikkeld te worden? Een onderzoekstraject wat simultaan aan de uitvoering loopt zal antwoord bieden op deze vragen.

Ontstaansgeschiedenis en verzamelfocus

Museum De Voorde bevond zich in de periode 2019-2023 in het stadshart van Zoetermeer. Het museum richtte zich op identiteit en het dagelijkse leven. Het museum kwam voort uit Stichting Historisch Museum 't Oude Huis dat in 1989 werd opgericht. Het Historisch Genootschap Oud Soetermeer (HGOS) stond in 1989 aan de wieg van de oprichting van het museum. Zij waren eigenaar en beheerder van een kleine (3D) collectie van ca. 700 objecten, voornamelijk agrarische voorwerpen en getuigenissen van het leven in het boerendorp van weleer. In 1993 droeg HGOS alle 3D objecten in eigendom over aan Stichting Museum De Voorde. Op dit moment betreft het 596 objectrecords.² Dit was de start van het opbouwen van een lokale en museale streekcollectie.

¹ Het ontzameltraject maakt deel uit van het proces van ontmantelen van de gehele organisatie. In de collectie bevinden zich ook nog zo'n 200 bruiklenen, en diverse educatie en tentoonstelling 'props'. Deze objecten worden wél in het traject van ontmantelen van de organisatie meegenomen, maar vallen buiten dit Plan van Aanpak, omdat zij niet volgens de geldende richtlijnen (LAMO) ontzamelend hoeven te worden.

² In de overeenkomst zijn meerdere afspraken opgenomen, onder andere beperkende voorwaarden bij overdracht van de collectie. Deze afspraken zijn tot op heden van kracht en hiermee zal dus rekening gehouden worden tijdens het ontzameltraject.

Eind jaren '90 van de vorige eeuw, onder leiding van de toenmalige directeur Jouetta van der Ploeg, verschoof de verzamelfocus van het museum van 'de historie van de stad', naar 'naoorlogse massa geproduceerde culturele goederen en interieurobjecten' (vanaf 2019 wordt hiervoor de term 'populair design' gehanteerd). De focus kwam voort uit de ontwikkeling die het dorp doormaakte in de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw. Ook de lokale overheid, als voornaamste stakeholder, gaf aan het historische perspectief niet relevant te achten. Immers, het boerendorp ontwikkelde zich als groeikern van Den Haag. Groeistad Zoetermeer werd gebouwd in de polders rondom de oude dorpskern en groeide uit tot een stad met nu ruim 125.000 inwoners.

Doordat de verzamelfocus in de afgelopen 30 jaar heeft gelegen op het bijeenbrengen van gebruiksvoorwerpen uit het alledaagse leven van de Zoetermeerder en de bedrijvigheid in de regio geeft de collectie nu een goede impressie het leven in een groeistad (ook wel New Town genoemd) in naoorlogs Nederland.³ De collectie van Museum De Voorde bestaat uit ongeveer 5000 objecten (ca. 5500 inventarisnummers) en is grofweg onder te verdelen in twee delen:

- Historisch erfgoed van Zoetermeer (ca. 40%), waaronder de schenking van HGOS
- Collectie populair design (ca. 60%)

Deze twee delen zijn met 'tags' onderverdeeld in een aantal thema's en sub thema's:

1. Economie • Ambacht • Landbouw • Industrie • MKB (Midden en Klein Bedrijf) • Handel 2. Samenleving • Onderwijs • Zorg • Cultuur • Religie • Vereniging • Sport & recreatie 3. Overheid & Bestuur	• Politiek • Handhaving • Infrastructuur • Stadsuitbreidingen 4. Huishouden • Persoonlijk • Wooninrichting • Spellen en speelgoed 5. Kunst • Schone kunst • Toegepaste kunst 6. Oorlog & vrede 7. Documentatie

Onder deze (sub)thema's zal de gehele collectie worden verdeeld. Dit maakt het ontzamen voor de begeleidende vrijwilligers en alle participanten tijdens de publiekstoegankelijke fases concreter en specifiek. De ervaring uit andere projecten leert dat een dergelijke onderverdeling de rol van participant makkelijker maakt en daarmee meer inclusief voor bredere deelname vanuit de inwoners.

Registratie, herkomst en conditie collectie

³ Lees meer hierover in 'Collectieprofiel Museum De Voorde', versie 2022, geschreven door conservator Marjonne Kube-van Dijk en in: 'Een onvoltooid project. Over de toekomst van onze Groeikernen.' Michelle Provoost (red.) nai010 uitgevers, Rotterdam 2022

In 2020 werd het Collectiebeleidsplan 2020-2024 geschreven en in november 2022 is een inhoudelijke collectie anatomie (bijlage 2) geschreven. Beide documenten, de registratie van de collectie in Axiëll en de kennis over de collectie die aanwezig is bij medewerkers en vrijwilligers zijn als uitgangspunt genomen bij het schrijven van dit Plan van Aanpak.

Medewerkers en vrijwilligers van MDV hebben goede zorg gedragen over het beheer van de collectie. Zo is 90% van de collectie op basisniveau, inclusief foto, geregistreerd in Axiëll. Bovendien is ieder object onderverdeeld naar A, B, C, of D categorie. Dit betreft een waardebeoordeling naar eigen systematiek via een lijst met criteria (zie bijlage 1). De objecten zijn op standplaats terug te vinden in het depot en betrokken medewerkers en vrijwilligers hebben veel kennis over de totstandkoming van de collectie en de conditie van de objecten.

Van meer dan 90% van de collectie is het eigendom vast te stellen. Of een object is eigendom van de stichting of het is in bruikleen. In het laatste geval, worden de objecten teruggegeven aan de rechtmatige eigenaar. Het retourneren van bruiklenen loopt simultaan aan het ontzamelproces. In het eerste geval betreft het een aankoop of schenking. Bij deze objecten zijn de aankoopgegevens of schenkingsgegevens terug te vinden in de collectie administratie. Van een naar schatting 3-5% is het eigendom niet met zekerheid vast te stellen.⁴ Dat wil zeggen dat niet bekend is op welke wijze het object in de collectie terecht is gekomen. Voor deze objecten is meer herkomstonderzoek nodig. Voor zover nu bekend zijn – naast de door HGOS geschonken collectie - slechts enkele objecten geschonken met beperkende voorwaarden. Deze voorwaarden zullen in acht genomen worden.⁵

Voor zover bekend bevinden zich in de collectie geen objecten waaraan ethische beperkingen zitten (zoals wapens of menselijke- of dierlijke overblijfselen) noch roofkunst of cultuuroggoederen uit koloniale context. Er bevinden zich wel enkele kunstwerken in de collectie van (mogelijk) nog levende kunstenaars. MDV realiseert zich dat het ontzamen van deze werken specifieke aandacht vergt.

Het merendeel van de collectie staat opgeslagen in een geklimatiseerd extern depot. Een klein gedeelte van de collectie staat opgeslagen in een depotruimte aangrenzend aan de kantoorruimte. De toestand van de collectie is zeer gevarieerd. Sommige objecten verkeren in zeer slechte toestand en de meeste vertonen gebruikssporen. In de collectie worden ook etenswaren bewaard. Dat vergt extra aandacht bij de overdracht van objecten.

Zorgvuldig en transparant ontzamen volgens de LAMO

Museum De Voorde is opgenomen in het Museum Register en houdt zich aan de gedragsregels en voorschriften vastgelegd in de Ethische Code voor Musea en volgt de Museumnorm 2020. Dat betekent onder andere dat het museum inzicht geeft in de cultuurhistorische waarde van haar collecties en aangeeft of onderzoekt welke (deel)collecties gerekend kunnen worden tot erfgoed van nationaal belang.

Een geregistreerd museum is volgens de Museumnorm (norm 9) gehouden aan het volgen van de LAMO 2023 richtlijn. Hierin wordt aanbevolen om het ontzamen projectmatig aan te pakken. MDV heeft in navolging hierop voor dit project, met een krappe looptijd van één jaar (1 juli 2023 –

⁴ Ten tijde van het schrijven van dit Plan van Aanpak zijn de exacte aantallen nog niet bekend. Deze volgen z.s.m.

⁵ Zie Schenkingsovereenkomst HGOS 1993

20 juni 2024) sinds 1 september 2023, een projectleider en twee projectmedewerkers aangetrokken. Samen met de directie en één medewerker vormen zij het projectteam.

Onderdeel van het Plan van Aanpak is een communicatiestrategie. Hierin beschrijft MDV de wijze waarop het museum de achterban en inwoners van Zoetermeer wil informeren en betrekken in beide fases van het ontzameltraject. Extra aandacht gaat hierbij uit naar schenkers, donateurs, kunstenaars of erven en lokale bedrijven die vertegenwoordigd worden in de collectie. Voor een zorgvuldig en transparant proces is het belangrijk om hen tijdig op de hoogte te brengen van de stappen die MDV doorloopt.

De LAMO-procedure bestaat uit vier stappen. De eerste stap betreft (1) de voorbereiding. Bij het afstoten van de volledige collectie dient er tenminste (2) een afstotingsplan opgesteld te worden met daarin de schriftelijke verantwoording van de motieven voor het afstoten van de collectie. Daarnaast dient (3) de collectieregistratie op orde te zijn of te worden gemaakt, waarbij het juridisch eigendom van de objecten aangetoond kan worden, en de herkomst van objecten bekend is. Of het museum moet aan kunnen tonen al het mogelijke te hebben gedaan om de herkomst te herleiden en tenslotte (4) dient de collectie gewaardeerd te zijn op grond van *Op de museale weegschaal. Collectiewaardering in zes stappen (RCE, 2013)*.

De voorbereidende fase is een zorgvuldige fase. MDV heeft nagenoeg de gehele collectie geregistreerd in Axiëll (inclusief beeldmateriaal) en de objecten zijn op standplaats terug te vinden in het depot. In het najaar van 2023 worden de nodige gegevens nader in kaart gebracht. De bruiklenen worden eruit gefilterd, er wordt nader onderzoek gedaan naar die objecten waarvan het juridisch eigendom tot op heden niet met zekerheid vast te stellen is en de hiaten in de herkomstgeschiedenis van de objecten worden zo goed als mogelijk gevuld. MDV beoogt begin november 2023 de nodige gegevens te kunnen communiceren met het bestuur, stakeholders en de achterban⁶, om daarna over te kunnen gaan tot het proces van waarderen, de laatste stap ter voorbereiding op het daadwerkelijke afstoten.

Co-waarderen

De LAMO schrijft waarderen middels *Op de museale weegschaal. Collectiewaardering in zes stappen (RCE, 2013)* voor om in kaart te brengen wat de cultuurhistorische waarde van een object of ensemble is en om een indicatie van beschermwaardigheid te kunnen maken. Omwille van de zorgvuldigheid en met name ook omdat de collectie niet eerder gewaardeerd is volgens deze huidige geldende standaard vindt MDV het belangrijk om de gehele collectie te waarderen volgens deze methodiek.⁷

Maar omdat MDV het ook belangrijk vindt dat het (lokale) publiek betrokken raakt bij het proces kiest MDV ervoor om niet alleen de museumprofessional als expert uit te nodigen voor de

⁶ De Raad van Toezicht zal ieder kwartaal, tijdens de vergaderingen, op de hoogte worden gebracht van de voortgang van het ontzamelproces middels schriftelijke rapportages die ook nadien gedeeld worden met de subsidiënt. Daarnaast zullen zij, net als de achterban, bij iedere afsluiting van een fase op de hoogte worden gebracht van de resultaten. Na de voorbereidende fase betreft dit de statistieken rondom de registratie en herkomstgegevens. Voor die objecten waarvan het juridisch eigendom nog niet met zekerheid is vast te stellen en/of de herkomstgegevens in november nog niet bekend zijn zal dit onderzoek doorlopen. Tijdens het co-waarderen met publiek zal ook aan hen gevraagd worden om hiaten mogelijk aan te vullen.

⁷ In de voorbereiding van de waardering sessies wordt gekeken op welke wijze gebruikgemaakt kan worden van de waardebepaling die destijds door MDV zelf is ontwikkeld. Mogelijk kunnen de waarden en criteria van toen nu als uitgangspunt, als toets of als borging van kennis gebruikt worden?

waardering sessies, maar juist ook de eigen achterban, de inwoner van Zoetermeer. De vraag is immers wie de expert is bij het waarderen van kleine streekhistorische collecties. De inwoners van Zoetermeer hebben in de afgelopen 30 jaar voor een groot deel bijgedragen aan de groei en zichtbaarheid van de collectie. Zij waren schenker, erfgenaam, betrokken bezoeker, verhalenverteller, donateur, vrijwilliger of participant bij tentoonstellingen of educatieve projecten. Zij hebben een andere en evenzo relevante binding met de collectie als de experts.

Het projectteam ontzamen ontwikkelt in september/oktober 2023 het plan voor co-waarderen.⁸ Daarin wordt beoogd om vanaf medio december 2023 tot en met idealiter juni 2024 de gehele collectie op te stellen in een publiekstoegankelijke ruimte in het centrum van Zoetermeer. Een wervingscampagne moet ervoor zorgen dat de inwoners van Zoetermeer bekend raken met en zich uitgenodigd voelen om deel te nemen aan het project. MDV streeft hierbij naar een zo breed mogelijke afspiegeling van inwoners uit Zoetermeer. Het publiek kan op een laagdrempelige manier participeren in het project, maar kan ook langdurig meedoen in beide fases; naast het co-waarderen en vervolgens ook tijdens de fase van het co-gunnen. Op een laagdrempelige manier kan het publiek participeren door hun inbreng te geven over de waardering en gunning van de museale objecten. Hiervoor richt het projectteam een 'werkstraat' in binnen de opstelling en zullen er zogenaamde 'burgerraden' worden georganiseerd.⁹ De leden van het projectteam, ondersteunt door vrijwilligers, zijn idealiter voortdurend aanwezig tijdens de collectie kijkdagen en activiteiten rond de co-waardering en co-gunning, om toelichting te geven en om de bezoeker te enthousiasmeren om mee te doen. Bij een éénmalig bezoek vult de bezoeker een enquête in bij verschillende objecten over de betekenis en waarde die het object voor hem/haar, of voor Zoetermeer heeft. Wanneer bezoekers zich opgeven voor de 'werkstraat', en de 'collectieparlementen' die vanaf midden december 2023/januari 2024 rondom de verschillende deelcollecties georganiseerd worden dan gaat het actief aan de slag met co-waarderen op basis van de waarderingssystematiek *Op de museale weegschaal*. Doordat hiervoor ook deskundigen en partners uit het erfgoedveld¹⁰ benaderd zullen worden, ontstaat een gemixte groep mensen die ieder vanuit een eigen relevantie de collectie zal waarderen.

Figuur 1 en 2 geven schematisch weer hoe de publiekstoegankelijke ruimte tijdens de collectiekijkdagen vormgegeven kan worden. Een tentoonstellingsvormgever zal worden gevraagd op basis van het schematische concept de ruimte effectief, functioneel en veilig vorm te geven waarbij ook toegankelijkheid, ruimtelijke vormgeving, de begeleidende teksten en enquêtes en een definitieve routing worden meegenomen. Hierin is de onderverdeling te zien van het 'Historisch erfgoed van Zoetermeer en van de 'Collectie populair design'. De publiekstoegankelijke ruimte is ingericht op basis van de inhoudelijke (sub)thema's met het doel dat ieder die een expertise in een bepaald vak heeft, zich aangetrokken kan voelen tot een bepaald sub thema en daarover zijn of haar expertise makkelijker kan delen.

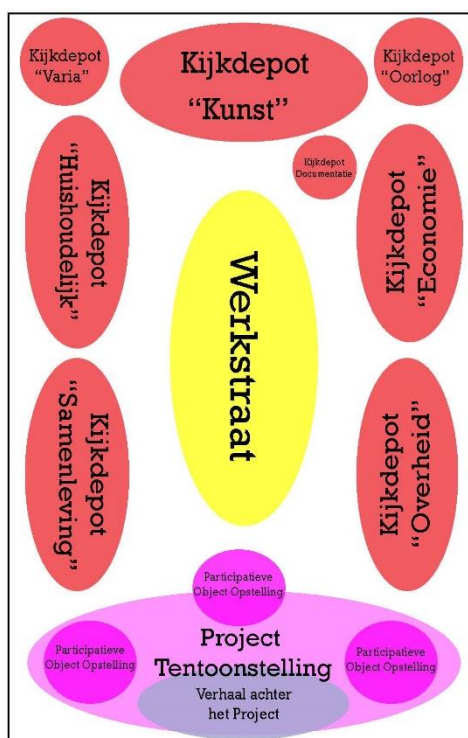
Zodra een bezoeker/participant de publiekstoegankelijke ruimte binnen loopt, wordt hij/zij geïnformeerd over de collectie en tentoonstelling via tekstborden (O-tekst). De inhoud staat voorop

⁸ Hiervoor zal onder andere gebruik gemaakt worden van de Participatief Waarderen Bouwplaat die ontwikkeld is door de Erfgoed Academie (website geraadpleegd op 4 september 2023) <https://www.erfgoedacademie.nl/files/docs/2022-10/Participatief%20Waarderen%20Bouwplaat%20met%20vragen.pdf>

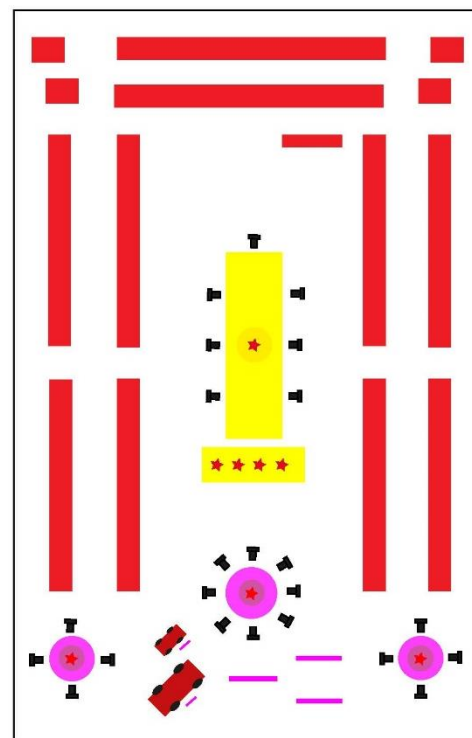
⁹ Dit is de vierde trede op de participatieladder voor waarderen van Faro (website geraadpleegd op 18 september 2023) https://faro.be/sites/default/files/bijlagen/e-documenten/Bijlage2_0.pdf

¹⁰ Gedacht wordt aan deskundigen (zie bijlage Experts collectiewaardering) op gebied van de regionale geschiedenis van Zoetermeer/Zuid-Holland, modern design en alledaagse gebruiksvorwerpen.

bij zowel het waarderingstraject als de gunningsfase. Hierop kunnen ze lezen wat er te zien is. Vervolgens volgt een korte uitleg van het project en de mogelijkheden voor het publiek om een bijdrage te leveren. Na dit moment zal een publieksmedewerker de bezoeker aanspreken en verder begeleiden naar een mogelijke deelname. Eventueel kunnen geïnteresseerde bezoekers doorlopen om de collectie te bekijken zonder actieve deelname. Echter wordt ook aan hen bij het verlaten van de tentoonstelling wel gevraagd een korte enquête in te vullen. De publieksmedewerker licht waar nodig het project verder toe en vraagt de bezoeker hoe deze wenst deel te nemen? Waar op dat moment aan gewerkt wordt en welke bijdragen wenselijk en mogelijk zijn. De participant kan vervolgens de hele collectie van MDV bekijken en meekijken in de waardering/gunning die op dat moment in de werkstraat of in de burgerraden plaatsvinden. Over de objecten in de stellingkasten kunnen de participanten ook hun mening geven en delen wat zij vinden van de waardering/gunning die aan de objecten zijn gegeven.

Figuur 1: Vlekkenplan tentoonstelling

Figuur 2: Plattegrond tentoonstelling

Tevens kunnen ze meedoen met een democratische burgerraad of zich daarvoor inschrijven, afhankelijk van wanneer deze in groepsverband worden gehouden, of deelnemen aan het onderzoekstraject en zelfstandig onderzoek uitvoeren naar de objecten. Het doel is om bezoekers erfgoedbewust te maken en mede verantwoordelijk voor het ontzamen van de collectie van MDV.

Begin februari 2024 dient de gehele collectie gewaardeerd te zijn. Objecten en ensembles zijn dan ingedeeld naar lage-, middelmatige- of hoge cultuurhistorische waarde, onderbouwd aan de hand van een aantal criteria en er is een indicatie van beschermwaardigheid. Om de waardering zo objectief mogelijk te houden en om belangenverstreming te voorkomen wordt in deze fase expliciet niet vooruitgekeken op de gunning van objecten aan nieuwe eigenaren.

MDV wil voor het ontwikkelen en uitvoeren van de fase van co-waarderen en co-gunning binnen het ontzameltraject gebruikmaken van de financiële regeling voor de Uitvoeringsagenda Faro. Het

project is daarom reeds aangemeld op het daarvoor bestemde [prikbord](#) van de Rijksdienst Cultureel Erfgoed-website *Van Faro naar uitvoering* onder de titel: *'Toolkit participatief ontzamen van een museale streekcollectie Zoetermeer'*. In het activiteitenplan bij dit Plan van Aanpak beschrijft MDV concreet acht participatieve activiteiten die MDV wil ontwikkelen. Naast een begroting van de activiteiten geeft het museum inzicht in de planning van de activiteiten binnen de termijn van het ontzameltraject.

Co-gunnen

De waarderingsfase heeft uitgewezen welke objecten en ensembles lokale relevantie hebben gekregen, omdat het bijvoorbeeld duiding geeft aan de identiteit van de Zoetermeerder. Of welke objecten gerust als bulk herbestemd mogen worden, omdat ze bijvoorbeeld contextloos zijn en overmatig vertegenwoordigd worden binnen de publieke sector. En tenslotte ook welk object van nationale waarde is, mogelijk zelfs beschermwaardig en daarom behouden moet blijven binnen het publieke domein of, volgens het publiek, lokaal behouden moet blijven binnen Zoetermeer. Met het doel voor ogen om het depot leeg op te leveren en alle objecten over te dragen aan een nieuwe eigenaar start vervolgens de fase van melding en reactie op de afstotingsdatabase. Welke nieuwe eigenaar komt het beste in aanmerking voor de zorg van het object of ensemble, aan wie wordt het overgedragen?

Gunningscriteria

Ter voorbereiding op de gunningsfase dient MDV volgens de LAMO eerst de gunningscriteria op te stellen. Deze zijn belangrijk, omdat MDV *zelf* moet bepalen bij welke potentiële nieuwe eigenaar een object het beste tot zijn recht komt. Dat kan te maken hebben met bijvoorbeeld de beste fysieke toerusting voor een object of de culturele meerwaarde die een object kan bieden in een bepaalde (lokale) context. De LAMO (p. 15) geeft een aantal overwegingen mee voor het opstellen van gunningscriteria. Ondanks dat de LAMO aangeeft dat een museum *zelf* de voorwaarden en criteria op kan stellen, geeft MDV de voorkeur om deze criteria ook participatief en in samenspraak met de achterban te doen. Hiervoor zal het museum het publiek uitnodigen om in zogenaamde 'burgerraden' plaats te nemen. Middels de methodiek Emotienetwerken (Imagine IC Amsterdam en Reinwardt Academie) beoogt MDV de gunningscriteria op te kunnen stellen samen met het publiek.

Wanneer de gunningscriteria opgesteld zijn dan kan MDV vooraf en gedurende twee maanden een aankondiging doen van het voornemen tot afstoten op de afstotingsdatabase of achteraf een bekendmaking maken als er al een nieuwe eigenaar in de publieke sector (herplaatsen) gevonden is. Met deze aankondiging of bekendmaking wordt de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor de bestemming van het erfgoed gewaarborgd. Erfgoedinstellingen, maar ook het publiek kan gedurende de publicatie een signalement maken van mogelijke beschermwaardigheid (als MDV dat zelf al niet heeft aangegeven), waarop een Toetsing Beschermwaardigheid door een daarvoor aangestelde commissie zal volgen (stap drie van de LAMO). De uitspraak van deze toetsingscommissie leidt tot een uitspraak over het wel of niet mogen afstoten van een object buiten de publieke sector (herbestemmen). Daarnaast kunnen erfgoedinstellingen via deze weg kenbaar maken geïnteresseerd te zijn in overname van een object of ensemble.

Zoals hierboven al te lezen is onderscheidt de LAMO twee vormen van afstoting: 1) herplaatsen binnen het domein van geregistreerde musea. Het kan gaan om het schenken, ruilen of verkopen van objecten. Alhoewel onderlinge verkoop tussen musea niet aangeraden wordt. Wanneer

voorafgaand aan de publicatie op de afstotingsdatabase al een nieuwe eigenaar binnen het publieke domein bekend is dan volstaat de melding achteraf. Als deze echter nog niet bekend is heeft een museum met name voor de objecten met een hoge erfgoedwaarde en zeker voor beschermwaardige objecten een inspanningsverplichting om andere publieke instellingen, waarvan het denkt dat de objecten passen binnen het collectieprofiel, actief te benaderen en te attenderen op het voornemen tot afstoting. 2) herbestemmen buiten het domein van geregistreerde musea, dat wil zeggen schenken, veilen, verkopen in het particuliere domein, met als uiterste vorm vernietiging. Het betreft bijvoorbeeld objecten met een hoge erfgoedwaarde maar niet beschermwaardig, waarvoor geen museale interesse is, objecten met een gemiddelde of lage erfgoedwaarde die reeds vertegenwoordigd worden binnen het publieke domein¹¹, objecten in bulkdossiers of objecten die in slechte toestand verkeren. De objecten verliezen dan hun erfgoedstatus en de bescherming zoals ze die hadden binnen het domein van geregistreerde musea. De objecten kunnen opgenomen worden in collecties van erfgoedorganisaties die niet aangesloten zijn bij de Museumvereniging, die niet gebonden zijn aan de Ethische code voor musea. Gedacht kan worden aan opname in universiteits- of bedrijfscollecties, een geïnteresseerd erfgoedhuis, (lokale) verenigingen of (lokale) educatieve-, kunstzinnige- of culturele organisaties. Er kan ook overwogen worden om de objecten aan te bieden aan De Museumdepotshop of Ontferd Goed, waar ze weer verkocht worden aan particuliere liefhebbers. Dit laatste geldt ook voor bulkdossiers met daarin objecten met een zeer lage erfgoedwaarde of objecten die in zeer slechte conditie zijn en waarvoor geen interesse is binnen het publieke domein.

MDV is voornemens zich te houden aan de stappen die de LAMO voorschrijft en neemt daarom bovenstaand in acht, naast natuurlijk de juridische gang van zaken bij schenkingen met beperkende voorwaarden. Maar, net als bij co-waarderen en het opstellen van de gunningscriteria vindt MDV het eveneens belangrijk om het publiek te betrekken bij de gunning. De LAMO geeft hiervoor geen handvatten en er zijn geen projecten bekend waarbij, behalve het informeren van of betrekken van schenkers of vervaardigers/kunstenaars bij de gunning, ook het brede publiek betrokken wordt. Dat MDV dit wel wil doen is uniek en dient tevens als pilot. Het project is interessant voor de doorontwikkeling van de LAMO. Op welke wijze wordt deze beter toepasbaar voor: 1. Participatieve trajecten en 2. Voor kleine streekgebonden musea met collecties die uit elkaar (dreigen te) vallen na noodgedwongen sluiting en waarvan het niet vanzelfsprekend is dat het erfgoed binnen de regio herplaatst kan worden? Of leidt het project tot een nieuwe toolkit voor participatief ontzamelen?

Toolkit participatief ontzamelen

Wat betekent het dat MDV beoogt om het publiek te betrekken bij de zoektocht naar potentiële nieuwe eigenaren en besluitvorming van gunning? Oftewel 'Co-gunnen'. Stelt de burger er prioriteit aan of een object in de publieke of juist de private sector voortleeft en is dat voor de erfgoedprofessional anders? Hoe geef je ruimte aan de verschillende belangen en relevanties die er spelen ten aanzien van de toekomst van de objecten? Is er sprake van weerstand of juist zegening bij overdrachten? Wat te doen als de gewenste partij helemaal niet geïnteresseerd is? Hoe kom je met alle betrokkenen tot consensus? Wie krijgt het laatste woord?

Het projectteam ontzamelen ontwikkelt in het najaar van 2023 het deelplan co-gunnen. Daarin wordt beoogd om in de periode van januari 2024 t/m maart 2024 o.a. diverse *museale burgerraden*

¹¹ Het betreft dan gelijkende (vaak de alledaagse massa geproduceerde) objecten, die voorzien zijn van meer context en/of in een betere toestand verkeren.

te organiseren. Enerzijds om antwoorden te krijgen op bovenstaande onderzoeksvragen en anderzijds om vanuit collectiviteit beslissingen te kunnen nemen over de gunning om daarna over te kunnen gaan tot overdrachten aan de nieuwe eigenaren. Bij de ontwikkeling van het deelplan en tijdens het uitvoeren van het co-gunnen wordt gekeken in hoeverre het relevant is om bij ieder object, deelcollectie of ensemble te co-gunnen en in welke mate inbreng, advies of mede-besluit toepasbaar is. De zoektocht hierin wordt nauw gedocumenteerd. Het levert interessante kennis op voor de sector. Zo kan het bijvoorbeeld leiden tot een lijst met *do's* en *don'ts* bij co-gunnen.

Daarnaast worden inwoners van Zoetermeer middels enquêtes (op locatie, online en op straat) gevraagd om te stemmen. Wie gunnen zij een bepaald object of ensemble, wie achten ze het meest geschikt om een object te behouden voor toekomstige generaties? Simultaan aan dit participatieve traject zullen ook de bekendmakingen op de Afstotingsdatabase (ADB) gedaan worden. Dat betekent dat ook het erfgoedveld de mogelijkheid heeft om melding te maken van beschermwaardigheid en interesse te uiten voor een object of ensemble. Na de vastgestelde twee maanden van publicatie op de ADB en tevens de looptijd van de museale burgerraden m.b.t. co-gunnen gaat MDV over tot besluitvorming en overdracht. Ook in deze fase wordt het publiek betrokken om tot besluitvorming voor gunning te komen. Een centrale vraag in het proces van co-gunnen is: voor hoeveel procent telt de stem van het publiek mee?

Faro Vlaanderen kent de 'participatieladder voor waarden' en de RCE ontwikkelde de 'participatief waarden bouwplaat'. Hoe ziet een toolkit voor participatief ontzamen eruit? Is het in strijd met de LAMO om besluitvoering omtrent gunning geheel in handen te geven van het publiek? Vindt het publiek het zelf belangrijk om een stem te hebben of biedt het liever advies? Welke mate van participatie biedt in welke fase voldoende vertrouwen en ruimte om tot begrip en acceptatie te komen? Op welke manier kan een museum in iedere fase een brug bouwen tussen de leer- en systeemwereld op gebied van ontzamen?

Kortom, wanneer gaat ontzamen van objecten niet alleen meer om de spullen, maar om de relationele verhouding tussen de spullen en de mensen? Om dit goed te onderzoeken doet MDV een beroep op een financiële ondersteuning vanuit het Faro-budget, binnen de Uitvoeringsagenda van Faro. De financiële ondersteuning wordt ingezet voor het ontwikkelen van publieksactiviteiten in de fases van co-waarden én co-gunnen, het wervingstraject naar een breed en lokaal publiek, het doen van onderzoek naar het toepassen van co-gunnen op de LAMO, het publiceren van de onderzoeksresultaten en het ontwikkelen van een toolkit voor participatief ontzamen.

Stap 4 van de LAMO betreft het uitvoeren van de afstoting. De aktes van overdracht worden opgemaakt en ondertekend, de objecten worden indien nodig van een conditierapport voorzien en door de nieuwe eigenaren ingepakt en opgehaald bij MDV, waarna de afstotingsdossiers worden gearchiveerd. Ter afsluiting van het project wordt de eindrapportage gemaakt en wordt het project intern en SMART geëvalueerd.

Communicatiestrategie

Het afstoten van een collectie, die voor het grootste deel bijeen is gebracht door private donateurs van het museum, vraagt om transparante en zorgvuldige communicatie. Deze dient tijdig en adequaat te zijn. Museum De Voorde stelt daartoe een communicatieplan op, waarvan de uitvoering inmiddels is gestart. De belangrijkste stakeholders en grootste donateurs van het museum zullen als eerste worden geïnformeerd over het ontzameltraject en de fases van co-waarden en co-gunnen. Daarnaast wordt elke schenker die zelf contact opneemt individueel

geïnformeerd over het plan van aanpak en de stappen waarin er keuzes worden gemaakt met betrekking tot de specifieke schenking. Hierbij maakt het museum geen onderscheid tussen schenkingen met of zonder voorwaarden.

Museum De Voorde kiest ervoor om in het gehele traject zoveel mogelijk transparant te zijn door gaandeweg het proces te blijven communiceren over de voortgang en de gemaakte keuzes met het publiek en de stakeholders. Voor de communicatie naar het brede publiek zal voornamelijk gebruik worden gemaakt van de al bestaande middelen als de website en Facebookpagina van Museum de Voorde. De website wordt op dit moment alvast hiervoor gereed gebracht. Om de projectcommunicatie naar een jongere doelgroep te bevorderen zijn de Sociaal mediakanalen de meest voor de hand liggende media, naast Facebook zal ook een pagina op Instagram worden aangemaakt specifiek voor het ontzamelproces. De onlinekanalen zullen vanaf de start van het co-waarderingsfase, tot het eind van het project door het projectteam en met ondersteuning actueel gehouden worden. De sociale media krijgen ook een poll functie, waarbij oproepen gedaan worden aan de inwoners van Zoetermeer voor hun inbreng. Daarnaast zal de lokale media (Streekblad Zoetermeer, Zoetermeer Actief (online nieuwsdienst), AD Regio Zoetermeer) worden benaderd, om de oproepen tot een bijdrage ook buiten de eigen kanalen van het museum te verspreiden. De landelijke media zullen via persberichten, met name voor het co-gunning, wat een novum is binnen Nederland, geïnformeerd worden met het verzoek aandacht te besteden aan het ontzameltraject. Het actualiseren van de website, schrijven van persberichten en redigeren van rapporten zal extern worden belegd via een freelance contract. De Sociaal mediakanalen van het museum zullen actueel worden gehouden door het projectteam, eventueel met ondersteuning van stagiaires.

Met betrekking tot de stakeholders (Gemeente Zoetermeer, Historisch Genootschap Soetermeer (HGOS), Gemeentearchief, Schatbewakers, individuele schenkers, etc.) zal met name persoonlijk contact worden onderhouden door het plannen van (vervolg)afspraken. Bij deze gesprekken zijn zo veel mogelijk zowel de directeur als de projectleider aanwezig. Een stakeholder is ook eenieder die een (emotionele) betrokkenheid tot de collectie heeft en invloed kan uitoefenen op het slagen van het project. Met name de groep met een sterke emotionele betrokkenheid willen we actief betrekken in het waarderingstraject. Dit zijn de bruikleengevers, de vrijwilligers, de schenkers, oud-medewerkers/vrijwilligers en de gemeenschap zelf. En natuurlijk ook het HGOS en De Schatbewakers als lokale belangenorganisaties. Een actieve betrokkenheid betekent dat deze groepen en hun achterban kunnen participeren in de fase van co-waarderen en co-gunning. Een goede planning, uitnodiging en uitleg van de verschillende fases van het ontzameltraject aan deze belangengroepen is een vereiste voor een succesvol traject.

Het tijdig informeren is een tijdrovend, maar belangrijke stap die al vroeg in het project opgestart is. Ook het contact met potentiële partijen waar deelcollecties een nieuw onderkomen zouden kunnen vinden is in eerste instantie persoonlijk en loopt gedurende het gehele ontzameltraject, echter het gunningstraject is participatief waarbij ook het uiteindelijke besluit tot gunning aan een nieuwe eigenaar gebeurd op basis van gezamenlijke besluitvorming.

Gesprekken zullen gevoerd moeten worden met de kunstenaars waarmee het museum in het verleden samengewerkt heeft als beschreven in de LAMO. Kunstwerken die het museum van de kunstenaars in de collectie heeft, zorgen voor soms complexe en tijdrovende vormen van overdracht. Zeker indien ook fondsen betrokken waren bij de aankoop van de werken door het museum. Aangezien deze gesprekken een bepaalde gevoeligheid met zich mee kunnen brengen, worden deze een op een gevoerd met de kunstenaars.

Projectdocumentatie

Museum De Voorde streeft het gehele proces in verslagvorm en documentaire vorm vast te leggen. Dit helpt de transparantie en zorgt voor een historisch document waarna later verwezen kan worden. Waar mogelijk willen wij de door ons opgedane kennis uiteraard graag weer delen met collega's uit het museale veld en met andere beheerders van lokaal historisch erfgoed. Het museum beschikt momenteel over minimale middelen. Daarom hebben we de volgende interventies bedacht, die relatief eenvoudig te produceren zijn en tevens een goed en compleet beeld kunnen geven voor toekomstige erfgoedpartners die willen leren van ons proces:

1. Van alle belangrijke processtappen worden verslagen gemaakt door de projectleider. Deze zullen na het afronden van het proces op aanvraag ter beschikking worden gesteld aan collega's uit het museale/erfgoed veld.
2. Tijdens de verschillende fases in het project zal met diverse vakbladen (Museumpeil, Boekman Cahier, etc.) contact gezocht worden of er interesse is in een vak artikel over de (deel)uitkomsten van het project. Een artikel dient dan ter inspiratie voor het werkveld. Op beknopte wijze wordt het project beschreven en wordt er gereflecteerd op de resultaten en de dilemma's die zich voordeden.
3. Een vacature voor een onderzoek stagiair is uitgezet. De opdracht voor de stagiaire is om te onderzoeken in hoeverre en op welke wijze ontzamen in de geest van FARO mogelijk is wanneer een museum geacht wordt de LAMO te volgen. Ook zal hij/zij zich richten op het formuleren en ontwikkelen van de vragenlijsten voor zowel de co-waarderingsfase als de co-gunningsfase, en het op basis van de uitkomsten te komen tot een toolkit voor participatief ontzamen
4. Door een extern in te huren 'camera journalist' worden filmopnames gemaakt van het proces van waardering, herplaatsen en herbestemmen, waarvan we na afronding van het proces een kort filmverslag maken. Of indien mogelijk tijdens het traject een tweemaandelijks videoblog online presenteren met daarin aandacht voor de participatie en de individuele belangen en afwegingen van participanten. Dit filmverslag zal op de website van Museum De Voorde worden gepubliceerd. Idee: tevens vrijwilligers en participanten te vragen om opnames te maken over de objecten/dilemma's/discussies die hun heel erg aan het hart gingen.
5. De collectie Zoetermeer 2008 zal in z'n geheel worden geplaatst in de digitale databank van de Collectie Nederland en aangeboden worden als canon van New Town Zoetermeer. Alle collectiegegevens, foto's en de resultaten van het onderzoek uit 2008/2009 en 2023 zullen zo beschikbaar blijven voor musea en onderzoekers uit binnen en buitenland.

Bijlagen:

1. Collectiebeleidsplan Museum De Voorde, hoofdstuk 4, pag. 16-19
2. Collectieprofiel Museum de Voorde, 2022
3. Activiteitenplan ontzamen collectie
4. Projectplanning 2023-2024
5. Projectbegroting